

EVOCACIÓ DE TAGAMANENT

ANTONI PLADEVALL I FONT

Tagamanent és una fita històrica i sentimental per molta gent de la vall de Congost i de les comarques properes d'Osona i del Vallès Oriental. Ho indiquen els diferents intents de restauració que privats i fins i tot institucions han volgut fer-hi del 1940 ençà i que per fi han començat a ésser una realitat gràcies a la Diputació de Barcelona, propietària del lloc des del 1974.

Existeix una associació d'Amics de Tagamanent que manté l'antic caliu de devoció i atracció envers l'alterós temple-santuari i que té cura de la celebració d'un aplec anyal i d'altres trobades al cim on s'erigí el primitiu castell i on més tard hi quedà l'església parroquial de Santa Maria, amb la seva rectoria i cementiri i la Casa del Comú o ajuntament de Tagamanent.

En les monografies historiogeogràfiques sobre les diferents entitats municipals que integren el sector ponentí del Montseny s'exposen els trets principals, així com les dades bàsiques del municipi i edificis capdals de Tagamanent; és per això que no volem repetir aquí les coses ja exposades i només farem una glossa o evocació de Tagamanent.

El seu puig, cònic i afuat, s'aixeca solitari i aïllat entre l'extrem de ponent del Pla de la Calma i la vall del Congost. Ateny els 1.055 metres d'altitud i no és pas el cim més alt del terme, ja que el superen la punta de la Calma, el Puigdrau, Roca roja, el Sull, etc. que es troben a altures situades entre els 1.200 i els 1.350 m., amb tot i això és el cim més vistent i amb més personalitat. Els altres cims formen part de l'estrep montsenyenc que coneixem amb el nom genèric de Pla de la Calma, Tagamanent es mostra aïllat i solitari i la seva elegant silueta es presenta retallada sobre l'horitzó tant de la part del Vallès i sector de migdia del Congost com des del nord o sector d'Osona o de la Plana de Vic.

Els seus camins d'accés més usuals són el que hi puja des del Congost i

que surt prop del km 45 de la carretera N-152, ara convertida en una ràpida autovia, i el que hi baixa des del Pla de la Calma, procedent del Collformic. Ambdós camins es poden fer amb cotxes de xassís alt i fins amb cotxes normals per als que no són massa escrupulosos en temes de conducció i respecte del propi cotxe.

La carretera millor és la que puja del Congost, bé que és molt tirosa i en 8 km guanya un desnivell de 700 metres, amb sectors d'exagerat pendent. La més planera és la del Pla de la Calma, però té també sectors de forta pujada i de pedruscall que sovint fan desdir a alguns conductors de continuar la ruta.

Entre el Pla de la Calma i el cim de Tagamanent hi ha una formosa i alterosa vall, presidida pels antics i bonics masos de l'Agustí i de Bellver, ara propietat de la Diputació de Barcelona.

Ambdós camins coincideixen o s'enllacen en el collet de Sant Martí, entre les ruïnes d'una antiga església i una vella bassa, on cal deixar els vehicles i emprendre la curta però forta ascensió que en poc més d'un quart d'hora porta al cim de Tagamanent.

Al peu de les ruïnes de Sant Martí comencen dos camins, un de més suau que va rodejant el turó i permet atènyer el cim al costat de ponent i entrar al pla superior de Tagamanent pel seu extrem situat entre ponent i migdia i un altre, molt tirós, que puja directament per sobre les ruïnes de Sant Martí i arriba a la part posterior de l'església de Santa Maria de Tagamanent o costat de llevant.

Pujar a Tagamanent és sempre gratificant, ho és per l'excursionista i ho és per al qui recerca vells testimonis del passat.

Les ruïnes de l'església de Sant Martí es redueixen a la planta de la capella, al seu mur ponentí, encara força sencer i a l'inici de l'absis, que cada vegada es va esmicolant més, però que encara deixa endevinar que era una església del segle XI, construïda vers el 1070, del tipus o modalitat que es prodigava en els dominis dels primers vescomtes d'Osona. Al capdamunt de l'absis hi havia un fris de finestres cegues com les que veiem al Brull, a Tavèrnoles i fins a Sant Vicenç de Cardona, i a altres dominis dels Cardona.

Aquesta església, existent el 1008, fou refeta, com ja s'ha dit, segurament vers la dècada de 1070-1080. Una visita pastoral del bisbe de Vic, Ramon de Bellera, del 1357, testifica que abans fou parròquia però que en aquells moments es trobava ja abandonada i fa traslladar les restes humanes del seu cementiri a l'església superior de Santa Maria.

L'església de Santa Maria, que presideix el turó de Tagamanent, surt documentada també des del 1009, però això no vol dir que no existís des de molts segles abans. Atès el costum d'aixecar esglésies al costat dels castells és molt probable que existís l'any 947 quan es comença a fer esment del castell

*Ruïnes de l'antiga església de Sant Martí
als peus de Tagamanent.*

de Tagamanent i molt probablement abans ja, a finals del segle IX, quan es va reestructurar el comtat i bisbat d'Osona.

La importància de Tagamanent radicava precisament en el fet d'ésser un castell que marcava el límit entre el comtat d'Osona i el de Barcelona. Formava part d'una línia de fortaleeses que anava de les Agudes a Tagamanent, Bertí, Gallifa, Granera, Castell sa Pera, Vacarisses i Montserrat, que degué tenir una gran importància estratègica entre el 826 i 880, quan el comtat d'Osona es trobava sense organització.

El que sí consta per molta documentació del segle XI, és que Tagamanent, amb el gran terme veí del Brull, formava l'anomenat *fevo vicecomitale* o feu vescomtal, que fou donat pel comte Guifré o el seu successor als vescomtes d'Osona com a dotació pel seu càrrec, de la mateixa manera que se'ls donà l'alou de Rupit, Tavertet i Savassona.

Els vescomtes d'Osona serien els encarregats de refer i fortificar el castell de Tagamanent, tal com més endavant se'ls encarregaria d'aixecar i de defensar el de Cardona. Cardona, per trobar-se a la frontera amb els sarraïns, tenia possibilitats d'expansió i per això els vescomtes varen traslladar allà la seva residència i convertiren el castell en centre dels seus dominis; en canvi Tagamanent i la resta de béns del comtat d'Osona foren aviat deixats a segon terme i confiats a castlans o a cavallers feudataris, que aquí es cognominaven Tagamanent.

De la importància inicial de Tagamanent n'és un bon indicatiu el fet que el comte de Barcelona-Osona, en cedir el castell als vescomtes d'Osona, es reservés una sala o estatge al castell de Tagamanent, segons s'exposa en l'article o treball dedicat a aquest castell.

La definitiva estructuració dels comtats catalans entre els segles X i XI i l'allunyament del perill d'invasions, afegit a l'allunyament dels seus senyors, els vescomtes d'Osona, que del segle XI en endavant es diran vescomtes de Cardona, farà decaure la funció defensiva que tenia inicialment Tagamanent i en canvi s'afermarà el seu paper de centre religiós.

Això explica segurament la ràpida decadència de l'antiga parròquia de Sant Martí a favor de l'església castellera de Santa Maria, la qual, per trobar-se situada dintre l'àmbit del castell, estava sota el domini total dels senyors del castell que en disposaven plenament, cosa que era un abús si es considerava des del punt de vista eclesiàstic.

A partir del 1075 varen començar a penetrar a Catalunya, a través dels concilis o sínodes convocats a Girona i a Besalú pels legats papals, les idees reformadores de Roma, que pretenien la total independència de l'església del poder civil. Fou la famosa reforma romana o reforma gregoriana que va anar impregnant l'església catalana a finals del segle XI.

L'any 1086 heretà el vescomtat d'Osona-Cardona, Folc II de Cardona, germà del vescomte Ramon Folc I, que era a la vegada eclesiàstic i que havia estat nomenat de manera irregular bisbe d'Urgell, càrrec que va mantenir com a intrús entre els anys 1092 i 1096. A desgrat d'aquesta seva elecció irregular com a bisbe d'Urgell era un home recte i amant de la reforma eclesiàstica que ell va introduir a la comunitat canonical de Sant-Vicenç de Cardona. Per solucionar aquesta situació el 1096 renuncià a la mitra d'Urgell i se li va donar la de Barcelona, d'on en fou bisbe entre 1096 i la seva mort ocorreguda el 1099.

El bisbe i vescomte Folc II de Cardona va voler arranjar la situació religiosa de Tagamanent i per això el 15 d'octubre de 1098 va decidir donar a l'església de Santa Maria de Tagamanent el monestir de Santa Fe de Conques, una important abadia benedictina del Llenguadoc, a l'actual departament francès de l'Avairon, perquè creés a Tagamanent un monestir filial de l'esmentada abadia.

El document de donació diu que ho fa en reparació del desordre que regnava en l'església de Tagamanent, perquè havia estat donada amb simonia, és a dir que s'havia concedit mitjançant pagament de diners, cosa totalment anticànònica. Això vol dir que els senyors del castell disposaven de l'església al seu albir, prescindint del bisbe i de les normes canòniques de nomenament dels seus sacerdots.

El bisbe Folc va morir l'any següent de la donació i és molt probable que el seu successor, el seu renebot Bernat Amat, vescomte de Cardona i de Tarragona, no s'avingués a la donació, puix que aquesta no va tenir efecte i el monestir no sabem que s'arribés a fundar mai. Al contrari sembla que Bernat Amat, que morí el 1151, va creure que era millor confiar Tagamanent al monestir de Sant Pere de Casserres, fundat entorn el 1005 pels vescomtes antecessors seus, a una península del riu Ter, dintre l'actual municipi de Masies de Roda de Ter. Confirma això un document del 1148 pel que el bisbe de Vic, Pere de Redorta, confirma a Constantí prior de Sant Pere de Casserres, la possessió de l'església i capellania de Tagamanent. Diu el document que la possessió de Tagamanent per part de Casserres era ja antiga i ara el bisbe disposava que l'església a Tagamanent podia ésser regida directament per monjos de Casserres.

No creiem tampoc que Casserres arribés a fundar mai un monestir al cim de Tagamanent. La poca vitalitat del monestir de Casserres no li permetria; de totes maneres consta per la documentació de Casserres que el 1257 encara es considerava capellà de Tagamanent el prior cluniacenc de Sant Pere de Casserres.

Des del 1330 en endavant trobem que Tagamanent és una de tantes parrò-

quies del bisbat de Vic, subjecta a les visites pastorals dels seus bisbes i sabem que Casserres cobra només alguns drets sobre els seus béns.

Dissortadament la trajectòria del castell ens és més desconeguda. De l'església de Santa Maria en resta una edificació amb elements que van d'una església original del segle XII, amb ampliacions que poden datar-se dels segles XIV al XVII i és molt probable que un estudi i excavacions sistemàtiques ens mostrin fonamentacions i aprofitaments de murs anteriors; en canvi del castell no en resten elements que es puguin datar ni que permetin precisar la seva estructura. En contraposició a això hi ha més documents antics que parlen del castell que de l'església.

Aquesta anomalia es constata en molts altres indrets. Els castells des del segle XV varen perdre el sentit primitiu de fortaleeses per convertir-se alguns en mansions senyorials i per tant varen ésser transformats en residències o bé esdevingueren simples records d'unitat del terme i els seus murs en un pilot d'enderrocs; això és el que va passar amb el castell de Tagamanent.

Després de les disposicions preses el 1463 per defensar el castell en la guerra civil contra Joan II i en les lluites remences, ja no es parla més de protagonismes del castell. El cim de Tagamanent quedava molt allunyat dels centres de vida moderna i les velles pedres de les muralles i del castell s'aprofitarien per ampliar l'església, per construir la rectoria, la casa del comú i el mur del cementiri. Els senyors del terme eren en aquest temps els antics castells, que succeïren els Cardona, la vella família dels Tagamanents que va cognominar-se successivament Motbui i Rocabertí per aliances matrimonials i va establir la seva residència al casal de Vallforners, en una vall de la part vallesana del terme, on neix la riera que més endavant es dirà Cànoves o de Cardedeu.

Resseguint el pla del castell o de Tagamanent es veuen alguns indicis de murs, una antiga cisterna i alguns indrets modificats per l'acció de l'home que podrien correspondre a primitives edificacions, però només unes excavacions podrien precisar en aquests llocs velles estructures que no podrien ésser del castell. L'acció dels antics ermitans o masovers va anivellar terrenys per a fer-hi horts o sectors de conreu i les noves edificacions varen aprofitar les pedres del castell i defenses de l'època medieval.

Tagamanent avui dia permet sobretot fer volar la imaginació pels que coneixen el seu passat i saturar-se d'un meravellós paisatge més que no pas contemplar un castell i uns edificis valuosos. L'església de Santa Maria, restaurada o consolidada pel Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona a partir de 1984, és un edifici notable però encara no s'ha rehabilitat com cal i com es mereix.

Són el paisatge i la seva situació excepcional els valors més grans de

*Santa Maria de Tagamanent un dia d'Aplec.
(Foto: Amics de Tagamanent.)*

Tagamanent. El vell temple, tingut com a santuari marià des del segle XVII al 1936, atreu encara molta gent i cal esperar que reprendrà la seva funció espiritual tradicional, quan estigui plenament restaurat i hi hagi un lloc d'acolliment per als excursionistes i per als devots. És aquest un repte que la Diputació de Barcelona ha de tenir present en la seva lloable tasca de revaloració del Montseny i d'altres indrets importants del país.

Mentre això no sigui una realitat els «Amics de Tagamanent» i tots els que estimen el país són els encarregats de mantenir viu el record del que fou Tagamanent i de fer present als qui poden restaurar el seu temple i el casal annex el deute que tenen de fer-ho per a recuperar un lloc de tanta història i tradició.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- J. PUIG I CADAFAŁCH. *L'arquitectura romànica a Catalunya*, Vol. II, Institut d'Estudis Catalans. Barcelona 1911.
- A.P. I P.C. *Els Castells Catalans*. Vol. II. Rafael Dalmau Editor, Barcelona 1977 pp. 299-306.
- P. HILARI d'Arenys de Mar. *Santa Fe del Montseny*. Editorial Franciscana. Ll. Blanquerna, Barcelona 1968.
- ANTONI PLADEVALL. *Santa Maria de Tagamanent*. a «Hoja Diocesana» Any X, 60, 29 de juny de 1970.
- FERRAN CANYAMERES. *El Vallès, vigor i bellesa*. Editorial Selecta, Barcelona, 1979.
- AMICS DE L'ART ROMÀNIC. *Santa Maria de Tagamanent*. Circular nº 29 gener 1984.
- ANTONI GONZALEZ I JORDI ISERN. *32 monuments catalans*. Diputació de Barcelona 1985.
- i, sobretot, la sèrie de Butlletins que periòdicament va editant l'associació d'Amics de Tagamanent.